

Declaració

30 de juny 2020

SÍNDIC
EL DEFENSOR
DE LES
PERSONES

L'EMERGÈNCIA SOCIAL DAVANT LA COVID-19

I. ENVERS LA TAULA D'EMERGÈNCIA SOCIAL EN GARANTIA DE DRETS

■ CRISI I DRETS: REFORMES ESTRUCTURALS

Davant la situació sanitària, social i econòmica a Catalunya, agreujada de manera molt intensa per la crisi de la COVID-19, el Síndic s'ha reunit amb algunes entitats socials per posar les bases per constituir una taula d'emergència social. Fins ara, les entitats que han estat convocades són la Taula del Tercer Sector, Càritas Catalunya, Creu Roja, Amics de la Gent Gran, Banc dels Aliments i Comunitat de Sant'Egidio. El Síndic i les entitats esmentades s'adrecen a la societat i als màxims responsables institucionals i lliuren aquesta declaració al president de la Generalitat i al president del Parlament.

La crisi sanitària ha suposat una sotragada extraordinària per a tot el sistema sanitari, però també ha comportat immenses conseqüències socials i econòmiques, amb milions de pèrdues de llocs de treball que han afectat de manera molt intensa situacions precaritzades en el treball per part de col·lectius desprotegits que han esdevingut situacions de gran emergència social. En tres mesos la geografia de la pobresa ha canviat. Com a conseqüència de la manca d'ingressos, s'ha triplicat el nombre de persones ateses, i persones que mai no havien demanat cap ajut s'han vist forçades a demanar-ne per cobrir les primeres necessitats: fonamentalment, menjar.

L'eliminació o la reducció de serveis també ha perjudicat de manera específica les situacions de major emergència. Amb la invitació general de "quedar-se a casa", les persones sense sostre (entre les quals hi havia alguns adolescents migrants extutelats) van ser doblement marginades: pel missatge emès i pel fet de no tenir una casa on quedar-se. En definitiva, el drama humà viscut durant la pandèmia ha evidenciat la fragilitat estructural per protegir els més febles, alhora que ha vist ressorgir la solidaritat envers els més vulnerables, l'excel·lència mèdica i científica, i la qualitat del personal sanitari.

Durant molts anys, hem assolit un sistema de benestar que inclou un sistema sanitari d'excel·lència. Tanmateix, la pandèmia ha posat de manifest que les polítiques de cura de les persones, tant sanitàries com socials, no han servit de manera suficient per atendre totes les persones que ho necessitaven, especialment les més vulnerables.

No podem oblidar que el 72% de les persones mortes per la COVID-19 a Catalunya vivien en una residència. Una de cada vuit de les persones grans que estaven en una residència han mort a Catalunya, tot i que només hi resideixen el 4,5% de les persones més grans de 65 anys, si bé hem d'afegir-hi que encara no se saben amb certesa el nombre i el nom de totes les persones mortes per la COVID-19.

Un altre col·lectiu especialment afectat pels efectes econòmics de la pandèmia ha estat la població immigrant. La fragilitat de les persones migrants no regularitzades i les que treballen amb feines precàries fa que siguin les més damnificades. Una tercera part de les treballadores de la llar, 200.000 persones immigrants a Espanya, treballen

sense contracte i en situació irregular. Es tracta majoritàriament de dones que s'ocupen de l'atenció a la gent gran a casa i del servei domèstic. La regularització amb permisos de residència i treball temporals seria un pas endavant en la recuperació de l'equilibri social i de la seva dignitat, com a gran capital humà i força de treball que són.

En definitiva, no podem oblidar que la crisi provocada per la COVID-19 recau en un sistema de protecció social que pateix dèficits estructurals derivats de la baixa inversió a Catalunya i a l'Estat, situació que també ha suposat més dificultats per afrontar la crisi sanitària i social derivada de l'emergència. D'acord amb les darreres dades disponibles, Catalunya, com la resta de l'Estat, es caracteritza per nivells baixos de despesa pública social en comparació amb la mitjana europea en valors relatius al nivell de riquesa (en percentatge del PIB). En salut, la despesa pública sobre el PIB és del 5,2%, quan la mitjana europea (UE-15) és del 7,2% (amb països com França, Alemanya o Suècia, amb una inversió per sobre del 9% del PIB). En educació, la despesa pública és del 3,7% del PIB, mentre que la mitjana dels països de la Unió Europea és del 4,8% (amb països com Finlàndia i Suècia, per sobre del 6,5% del PIB). I, finalment, en protecció social, la despesa pública sobre el PIB a Catalunya és del 21,5%, quan a escala europea aquesta despesa se situa en 28,7% (amb països com França o Itàlia, per sobre del 30% del PIB).

Per aquesta raó, cal sortir de l'emergència establint les bases d'un sistema de protecció que garanteixi els drets socials com a mesura de respecte de la dignitat i la igualtat de les persones en el marc d'una societat justa, igualitària i cohesionada. L'estat del benestar no pot continuar depenent de la inversió o de la disponibilitat pressupostària o del seu desplegament legal i reglamentari, sinó que els drets socials s'han de garantir com a veritables drets subjectius, no com a ajuts pal·liatius.

Finalment, cal recordar la dimensió mundial de la crisi de la COVID-19, que ha posat de manifest que el nostre món necessita més solidaritat i cooperació. La crisi ha posat de manifest la necessitat d'enfortir les estructures de la Unió Europea i la cogovernança. Més enllà de l'àmbit europeu, la pandèmia ja afecta massivament Amèrica Llatina i Àfrica, i la cooperació internacional en aquest moment és més necessària que mai i cal enfortir-la.

Per enfortir l'estat del benestar i garantir els drets socials com a veritables drets subjectius, calen reformes profundes mitjançant mesures normatives, estructurals i financeres que impliquin realment canvis en la concepció i la garantia dels drets socials, i també increment d'inversions per finançar els serveis o les prestacions econòmiques per garantir aquests drets bàsics:

Dret a un nivell de vida adequat

Totes les persones tenen dret a tenir un nivell de vida adequat. Això implica el reconeixement i la garantia del dret a viure en condicions materials de dignitat a través d'un ingrés monetari periòdic incondicional a càrrec dels pressupostos públics. Les iniciatives com ara l'ingrés mínim vital de l'Estat i la renda garantida de ciutadania a Catalunya van adreçades a garantir aquest dret, però han d'arribar veritablement a totes les persones que no tinguin aquests mínims vitals, sense traves burocràtiques o pressupostàries. Aquestes mesures estructurals han d'operar amb progressivitat i amb caràcter irreversible. Igualment, és imprescindible assegurar polítiques de suport a la inserció laboral de col·lectius vulnerables.

Dret a la salut i el benestar

D'altra banda, i pel que fa al dret a la salut i el benestar de totes les persones, és necessari un enfortiment pressupostari que ens equipari en percentatge del PIB amb els països del nord d'Europa i que es tradueixi en un pla estratègic que inclogui la millora de l'atenció primària i especialitzada, una política de recursos humans que afavoreixi l'ampliació i la consolidació del personal sanitari i de cures, la inversió en infraestructures i renovació d'aparells i maquinàries, i la potenciació de la recerca i de la prevenció i vigilància epidemiològica, entre d'altres. També cal reforçar amb força el principi d'igualtat de tracte i el dret universal a l'assistència sanitària.

Drets de la gent gran

Cal posar en valor els drets de la gent gran com a persones autònomes que participen en els diversos àmbits de la societat sense estereotipar-les amb mesures paternalistes com a persones dependents i passives. Així mateix, cal replantejar amb urgència el model d'atenció a la gent gran, tot revisant el model residencial actual, de manera que es potenciïn recursos que permetin que el sistema d'atenció social estigui més descentralitzat i dispersat en recursos, amb menys nombre de persones usuàries, i sobretot que sigui un model d'atenció centrat en la persona i de base més comunitària, amb el foment de l'assistència domiciliària i la integració entre l'atenció social i sanitària en l'àmbit territorial. Més enllà de la seva atenció residencial, també cal dissenyar polítiques per abordar la solitud i l'aïllament de la gent gran, amb mesures d'acompanyament i atenció integrals.

Drets dels infants

Pel que fa als infants, cal un veritable impuls de les polítiques transversals que en garanteixin els drets i les oportunitats, tenint en compte la perspectiva d'infància en el disseny de les polítiques socials i fugint de l'adultcentrisme.

Cal remarcar que el sistema educatiu no és capaç de neutralitzar prou l'origen social i les característiques personals de l'alumnat en les trajectòries educatives. La millora de la inversió educativa ha de permetre resoldre la desigualtat educativa existent, la segregació escolar i l'abandonament escolar prematur, i garantir la inclusió escolar de l'alumnat amb necessitats educatives especials i la igualtat d'oportunitats en l'educació superior.

Dret a la sostenibilitat

Estem immersos en una crisi climàtica que afecta directament la salut i els drets de les persones i posa en perill les generacions futures. Les administracions hi han de fer front de manera decidida i prioritària. Per tant, és necessari reforçar i aprofundir en les polítiques territorials i ambientals destinades a garantir l'equilibri ambiental, potenciar el transport col·lectiu, reduir la despesa energètica i replantejar el model turístic, entre d'altres.

Una de les causes de les noves epidèmies o pandèmies de les darreres dècades s'ha atribuït al canvi climàtic. Es tracta d'un dels grans problemes de la nostra època i que és a l'arrel de molts altres problemes: augment de les persones refugiades, desplaçades per les catàstrofes naturals, guerres, etc.

Cal enfortir la nostra responsabilitat, canviar el nostre model energètic i incidir en els models de vida per fer-los més sostenibles i respectuosos amb el medi ambient (reducció del plàstic, reducció de les emissions de CO₂, ...)

II. L'EMERGÈNCIA DESPRÉS DE LA COVID-19: MESURES URGENTS I IMMEDIATES I EL PAPER DE LES ENTITATS SOCIALS

Com hem assenyalat més amunt, la crisi sanitària ha tingut conseqüències no només per a la salut de les persones, sinó també efectes socials i econòmics que han generat situacions de gran emergència social.

El model d'atenció social compta amb la gran tasca acomplerta per entitats socials que presten un servei públic sense ànim de lucre. En aquest sentit, les entitats socials consultades posen de manifest que des de l'esclat de la pandèmia, i malgrat les mesures adoptades per les administracions públiques, han atès un volum extraordinari de persones. Aquestes entitats són entitats de trinxera i compleixen una tasca directa que de vegades supleix les mancances dels serveis públics i que durant aquesta crisi han dut a terme una actuació d'urgència continuada.

Per aquesta raó, i en paral·lel a l'adopció de mesures normatives i financeres estructurals per a l'enfortiment de l'estat del benestar, que s'hauran d'implementar a mitjà termini, a partir de la situació d'emergència derivada de la crisi de la COVID-19, les entitats esmentades, juntament amb el Síndic, fem un **crit d'alerta** perquè a curt i immediat termini s'adoptin mesures per assegurar drets bàsics:

■ MESURES PER ASSEGURAR NIVELL ADEQUAT I CONDICIONS ESSENCIALS DE VIDA AMB DIGNITAT

- Garantir la cobertura dels **fons alimentaris**, finançats i amb instal·lacions i mitjans per distribuir-los.
 - Fomentar els **programes ocupacionals** per als col·lectius més vulnerables.
 - Dissenyar un **pla d'impacte sobre la bretxa digital** i garantir el dret a disposar d'Internet per a totes les persones.
 - Garantir el compliment de les normatives amb referència a l'**empadronament** per assegurar la possibilitat d'obtenir els ajuts previstos.
 - Tenir en compte les necessitats específiques de les persones que no tenen permís de residència i incrementar les mesures de suport, especialment el treball de persones cuidadores i de la neteja, que han hagut de treballar durant l'emergència, i activar des de les institucions de Catalunya la **promoció extraordinària del permís de residència** per a aquests col·lectius.
- **Renda garantida de ciutadania. Cal fer les modificacions normatives d'urgència necessàries per:**
- Coordinar adequadament l'aplicació de la **renda garantida de ciutadania i l'ingrés mínim vital**.

- Estudiar l'abast de la renda garantida de ciutadania i la possibilitat que s'ampliï **a altres col·lectius** (per exemple, persones de 18 a 23 anys).
- Revisar **les incompatibilitats** de la renda garantida de ciutadania incoherents amb el principi i la finalitat de la prestació (per exemple, amb els ajuts per al pagament del lloguer).
- Replantejar el **mapa de prestacions**, per evitar la fragmentació dels ajuts contra la pobresa i l'exclusió social, i per enfortir la renda garantida de ciutadania com a eina de lluita contra la pobresa a Catalunya.
- Enfortir el **paper de les entitats socials** davant la gestió de la renda garantida perquè puguin informar-ne i per fer un acompanyament integral de les persones vulnerables.

■ MESURES PER GARANTIR UN HABITATGE DIGNE

- Cal reforçar les polítiques **d'habitatge d'emergència** i fer front als efectes socials dels desnonaments, i també les mesures de suport al lloguer.
- Es requereix un ampli parc d'habitatge públic i social per atendre les necessitats de famílies vulnerables, gent gran amb noves necessitats residencials i persones migrants que tinguin necessitat d'habitatge a un preu assequible o persones sense sostre que puguin estabilitzar la seva situació. Per a això, cal un **pacte nacional immediat per a l'habitatge d'emergència**.
- El dret a l'habitatge requereix que cada ciutat disposi de centres d'acollida i de pernoctació de baixa exigència, permanents i d'excel·lència per a les **persones sense llar**, no només per a les operacions fred, sinó amb un nombre suficient per atendre totes les emergències.

■ MESURES RELATIVES A LES PERSONES GRANS

- Posar fi a l'**opacitat informativa** sobre la gestió de les residències en la crisi de la COVID-19 i conèixer el nombre exacte de persones grans mortes a les residències i a casa seva a Catalunya.
- Continuar desenvolupant el model d'**atenció centrada en la persona**, enfortint la connexió entre salut i residències perquè totes les persones residents tinguin ple dret a l'atenció sanitària, fent possible que siguin llars on desenvolupar el projecte vital de les persones. Cal una supervisió intensa i continuada per part de l'Administració de les condicions dels centres.
- Preveure les necessitats de les **persones grans actives** i autònomes que participen de la vida social i comunitària habitualment i que estan actualment afectades pel tancament dels equipaments (biblioteques, centres cívics, casals de gent gran, llar de jubilats, etc.)
- Situar la **soledat i l'aïllament** com un element central de les polítiques socials de Catalunya.
- Evitar les mesures normatives per **franges d'edat** i, en cas que siguin imprescindibles, dissenyar-les evitant els estereotips i les discriminacions a les persones grans, i evitant generalitzar-ne el caràcter vulnerable, sense autonomia de decisió ni reconeixement de la seva capacitat d'autocura.
- Establir mesures **d'acompanyament** de la gent gran amb accent en totes les xarxes de proximitat i d'assistència primària.

■ MESURES RELATIVES ALS DRETS DELS INFANTS

- Crear **fons extraordinaris** per a polítiques d'infància i d'atenció social per als col·lectius més vulnerables i promoure mesures per a una intervenció integral en el nucli familiar dels infants.
- Analitzar la reducció de denúncies amb relació al **maltractament infantil** i d'obertura d'expedients de risc per determinar si durant la pandèmia s'ha invisibilitat encara més el maltractament infantil i adoptar mesures per fer-hi front, tant per possibles situacions no detectades com per situacions de confinament futures.
- Establir mesures per garantir la **compensació de l'efecte confinament** en les trajectòries educatives dels infants, especialment en infants amb necessitats específiques, i també mesures de lleure educatiu.
- Fomentar els **permisos retribuïts** per a les famílies que s'han d'ocupar dels infants a casa.

■ MESURES PER A FER FRONT A L'EMERGÈNCIA SANITÀRIA

- Dotar de **manera immediata el sistema sanitari** de mitjans i medicaments, de professionals suficientment dotats, de coordinació a tots els nivells, independentment dels preparatius estratègics per consolidar un nou model de manera que se'n dobli el finançament.

III. COLABORACIÓ DEL SÍNDIC DE GREUGES EN LA TAULA D'EMERGÈNCIA SOCIAL

El Síndic s'ofereix com a **interlocutor** per escoltar, recollir i donar atenció prioritària a les qüestions que plantegin les entitats que treballen a primera línia social, i també per articular les propostes que en puguin sorgir davant de les institucions, i també, si escau, davant dels sectors financers i socials més importants del nostre país.

Així mateix, es responsabilitza de la tasca de **formulació i d'exigència** d'aquestes demandes, que seran, a la vegada, objecte de treball i de seguiment per part de la Taula.

En el marc d'aquest treball, cal tenir en compte que també caldrà una **regulació específica i garantista** que reconegui la funció de les entitats socials amb models de **finançament estables i transparents**, de manera que se superi el model actual de subvencions periòdiques. També cal que s'avanci en la racionalització de les relacions amb aquestes entitats a través de "finestretes úniques" i/o de coordinadors dels diversos departaments per garantir la celeritat i l'eficiència en l'actuació, de manera que es posin les persones en el centre.

Finalment, davant les diverses iniciatives que s'anuncien en el calendari, volem subratllar que les preocupacions i les demandes recollides aquí o les que es puguin formular d'ara endavant caldria tenir-les en compte en el **debat parlamentari** que tindrà lloc el proper 1 de juliol per debatre la crisi COVID-19, i també en les reelaboracions del **pressupost de la Generalitat** per al 2020, o en les decisions d'inversions i de prioritats de les diverses administracions locals en l'any en curs. Igualment, s'han de tenir en compte molt especialment en els debats i els preparatius a mitjà termini per afrontar les reformes estructurals necessàries per assolir una "nova normalitat" que sigui veritablement de futur i innovadora per fer front als reptes.